

KÖNYVISMERTETÉSEK

Könyvtáratomatizálás

/MARKUSON, B.E. et al.: Guidelines for Library Automation
/A könyvtáratomatizálás irányelvei/
Systems Development Corporation, Santa Monica, California - Falls
Church, Virginia /1972/, 401 p./

Az Oktatásügyi Szövetségi Hivatal /US Office of Education/ megbízásából kutatást végeztek, kézikönyvet dolgoztak ki és tettek közzé az USA szövetségi és más könyvtárainak használatára. A téma: a könyvtáratomatizálás. A kutatói munkacsoportban a tájékoztatás területén dolgozó 19 neves szakértő vett részt. A munkát Dr. Carlos A. CUADRA, az Education and Library Systems Department /Oktatási és Könyvtár Osztály/ igazgatója irányította.

A munkacsoportnak a kézikönyv kiadásával az volt a célja, hogy segédeszközt adjon a könyvtárosok kezébe automatizálási döntéseik kialakításához. A kézikönyv részletesen foglalkozik gyakorlati példák ismertetésével és kérdőíveket, tesztlapokat, szervezési és tervezési irányelveket mutat be. Sorra veszi a kezdeti megvalósíthatóság vizsgálatától a rendszerelemzésen keresztül a végső, operatív rendszer kialakításáig az automatizált rendszer kiépítésének egyes lépcsőfokait; elemzi a szövetségi könyvtárak automatizálási terveit; a könyvtáratomatizálás egyes, egymástól elválasztható tevékenységi területeit. A kézikönyv utolsó fejezete a könyvtáratomatizálás szakbibliográfiája.

A kézikönyv kidolgozásának előkészítéseként kérdőíves felméréssel tájékoztattak. A megkérdezett 2104 szövetségi könyvtár közül 964 válaszolt. A válaszok szerint 57 könyvtárban már üzemel teljes vagy részlegesen automatizált rendszer, míg 10-ben bevezetés alatt van. A tevékenységi területek, amelyekre az automatizálás kiterjed:

Katalogizálás	27 rendszerben
szerezvényezés	7 "
folyóiratnyilvántartás	25 "
folyóiratkörözés	13 "
szelektív információszolgáltatás	7 "

Ezek a rendszerek általában a "csináld magad" mozgalom elve szerint külső tapasztalatok átvétele, külső szakértők igénybevétele nélkül alakultak ki. Ennek megfelelően nagyon kevés az egyezés közöttük, például sokszor már a katalogizálás szempontjából sem kompatibilisek.

Másrészt viszont éppen a saját környezetben, a velük szemben támasztott követelményeknek megfelelően történt kialakításuk miatt

ezek a rendszerek reális igényeket gazdaságosan és az igényekhez jól alkalmazkodva elégitenek ki. Ezt jelzi az is, hogy csak nagyon kevés válaszoló utalt a már működő rendszer, szolgáltatás esetleges megszüntetésére vagy átalakítására.

A szövetségi könyvtárak közül azonban csak igen kevés rendelkezik a szükséges eszközökkel és személyzettel ahhoz, hogy önállóan hajtson végre széles körű automatizálási programot. Az automatizálási tevékenység jelentős kiterjesztése ezért a kooperáció és központi fejlesztés segítségével mehet végbe.

Az automatizálás óhaja sok esetben akkor lép fel, amikor a feladatok elvégzéséhez nem áll rendelkezésre elég munkaerő, vagy a feladatok torlódása nagy késéseket okoz /például a rendelések megújítása nem végezhető el határidőre, a rendelkezésre álló időn belül; a katalógizálás nem képes követni a beszerzést; nincs elegendő munkaerő a kölcsönzési adminisztráció, a sürgetések bonyolításához stb./.

Az automatizálási döntést azonban megfelelően elő kell készíteni a helyi feltételek gondos figyelembevételével, mert nincs két olyan könyvtár, amelyekben ugyanazon automatizált rendszer módosítás nélkül alkalmazható lenne.

Az általános megvalósíthatósági vizsgálathoz feltétlenül szükséges

az igények elemzése /miért van szükség az automatizálásra, melyik könyvtári műveletet, tájékoztatási szolgáltatást kell tökéletesíteni, vagy milyen új - csak automatizáltan megoldható - szolgáltatást kell bevezetni stb./;

az igénybe vehető gépi berendezések és az automatizálás céljának összehasonlítása /a géphez való hozzáférés lehetséges és szükséges gyakoriságának összehasonlítása, a szükséges és a hozzáférhető gépidő elemzése/;

személyzeti problémák lehetséges megoldási módjainak vizsgálata /automatizálás bevezetése esetén az esetek 75%-ában általában szükség van új személyzet beállítására/;

a finanszírozás módjainak és lehetőségének elemzése;

a helyi feltételek vizsgálata /a felettes szerv, a főhatóság állásfoglalása/;

a szervezetben már létező adatgyűjtemények állapotának összehasonlítása /szükséges lehet ezeknek a régi adatgyűjteményeknek visszamenőleges bedolgozása a rendszerbe/;

mások tapasztalatainak elemzése, és végül

az automatizált rendszer fejlesztésének és fejlődésének hosszú távu tervezése.

A rendszer fejlesztése végbe mehet:

mint önálló könyvtári project saját személyzettel;

több könyvtár kooperációjában;

külső megbízott vállalatok igénybevételével és segítségével.

Bár az utóbbi két típusu megoldásra is van példa a gyakorlatban, ezek azonban általában nem jártak eredménnyel. Kooperáció esetében sok idő ment el az egyeztetésekkel, a közös munka- és tervértekezletekkel, utazgatással, hiányzott a jól meghatározott vezetés és felelősség. A külső szervező vállalat és a könyvtár, a szervezési szakember és a könyvtáros között viszont általában nem jött létre - döntően szubjektív okok miatt - a munka sikeres elvégzéséhez elkerülhetetlenül szükséges egyetértés. Ezért a kézikönyv az automatizálást önálló könyvtári project-ként javasolja végrehajtani, címéhez hiven ehhez ad irányelveket, módszertani utmutatást.

Ennek megfelelően el kell végezni a jelenlegi rendszer elemzését, a rendszer környezetének elemzését, meg kell vizsgálni az egyes műveleteket, meg kell határozni a célokat stb. Ezek után kerülhet sor a rendszer-alternatívák kidolgozására, költségelemzésre. A terv kidolgozása és a javasolt rendszer kipróbálása után kezdődhet a megvalósítás, amelynek lépései:

a megvalósítási terv kidolgozása;

gondoskodás a berendezésekről és az üzemeltetési feltételek kialakításáról;

a szükséges programok kidolgozása;

az adatrögzítés megoldása;

a végső ellenőrzés;

a rendszer-dokumentáció elkészítése.

Ezzel a rendszer üzemelésre kész. Működése során azonban az elemzés, tervezés és bevezetés folyamata állandóan megismétlődik, mivel módosításokra, tökéletesítésekre a feltételek állandó változása miatt újból és újból szükség lesz.

Háromféle közelítésben indulhat meg az automatizálás:

az egyes műveletek önálló és egymástól többé-kevésbé független lépésekben végrehajtott automatizálása révén, amelyek során a könyvtár teljes tevékenysége és hosszú távu tervei nem változnak;

a könyvtár tevékenységének általános hosszú távu tervében már figyelembe véve egyes műveletek automatizálását;

integrált automatizált könyvtári rendszer tervének kialakítása és annak végrehajtása révén.

A kézikönyv szerzői a második közelítést tartják általánosan alkalmazhatónak azzal, hogy általában azokat a műveleteket érdemes automatizálni, amelyek nagy és rögzített szerkezetű adatgyűjtemények kezelésével kapcsolatosak.

A katalogizálási feladat automatizálásakor négyféle közelítés lehetséges:

1. a listázó rendszerek elsődleges feladata különféle - nyomtatásban is kiadható - listák, kötetkatalógusok, új beszerzések jegyzéke, kumulált katalógusok stb. előállítás;
2. az irányító-ellenőrző jellegű rendszerek feladata például a leltár-ellenőrzés, körözés, teaurusz-karbantartás stb.;
3. a kereső rendszerek elsődleges feladata a katalogizálás adataihoz való többoldalu hozzáférés lehetőségének biztosítása;
4. az összetett rendszerek a fenti három feladat-típus egy rendszerben történő megoldását tüzték ki célul.

Az automatizált beszerzési rendszerek feladata lehet a rendelkezésre álló pénzügyi alapok és a költségek figyelése, a megrendelésekkel kapcsolatos tevékenységek elvégzése vagy e két feladat egy rendszerben történő megoldása.

A folyóiratnyilvántartási rendszerek automatizálására irányuló törekvés igen elterjedt. Ennek okai:

a folyóiratok a könyvtár legfontosabb és nagy gyakorisággal használt anyagai közé tartoznak, ezért magas színvonalú ellenőrzésre van szükség;

a szerzeményezési munka és a feldolgozás a folyóiratok esetében aránylag magas költség- és munkaerőigényes, komplex feladat;

a kézi rendszerekben a folyóirat megfelelően nem tárható fel;

a folyóiratokkal kapcsolatos műveletek könnyen elválaszthatóak az egyéb könyvtári tevékenységektől.

Az automatizált rendszer lehet listázó vagy elsődlegesen irányító-ellenőrző típusú. Léteznek azonban olyan rendszerek is, amelyek mindkét feladatot egy rendszerben oldják meg.

Elsősorban adminisztrációs jellege miatt a fentieknél jóval kevésbé problematikus és könnyebben oldható meg a körözési rendszerek automatizálása. Kezdeti szakaszban van viszont a referenz és a bibliográfiai tevékenységet, valamint a könyvtárvezetést támogató automatizált rendszerek kialakítása az USA szövetségi könyvtáraiban.

A kézikönyv harmadik része mutatja be statisztikai kimutatások és az egyes rendszerek részletes leírása útján az USA szövetségi könyvtáraiban a kézikönyv adatainak begyűjtésekor /1970-1972/ már mi-

kód rendszereket. Itt ismertetik a Kongresszusi Könyvtár MARC tevékenységét, az Orvostudományi Országos Könyvtár MEDLARS rendszerét, valamint a Mezőgazdasági Országos Könyvtár CAIN /Cataloging and Indexing/ rendszerét. A rendszerek leírását tartalmazó részben a többoldalú közelítést lehetővé tevő mutatók is találhatóak.

A következő részekben a kézikönyv pótlólagos forrásanyagként foglalkozik a nem-szövetségi könyvtárakban működő automatizált rendszerekkel, géppel olvastatható adattárakkal, a mikrofelvételek könyvtári alkalmazásának elméleti és gyakorlati kérdéseivel, az automatizált rendszerekben alkalmazható elektronikus berendezésekkel.

A tartalma szerint vizsgálva nagyon hasznos, kedvező felépítése és szerkezete következtében jól használható kézikönyv utolsó fejezete a vizsgált témakör 52 tételes szakbibliográfiája.

Schiff Ervin

Leendő szakemberek olvasási szokásai

/NÉMETH Zsófia: A Természettudományi Kar hallgatói az Egyetemi Könyvtárban. /Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Bibliothecaria. Tom. VII. Fasc.4./ Szeged, 1973. 41 p. 13 t.
1 mell./

NÉMETH Zsófia számos táblázatban feldolgozott, több szempont szerint is értékelt, sok hasznos és felhasználható következtetést eredményező, továbbgondolásra készítő /és továbbgondolásra érdemes/ elemző statisztikai összeállítás, amely az Acta Bibliothecaria VII. kötetének 4. füzeteként jelent meg, az eredményes és világos következtetések levonására alkalmas statisztikai elemzések közé tartozik. Ezt nemcsak azért hangsúlyozzuk bevezetőként, mert - mint mindennapjaink egyéb területén - a könyvtárak életében időnként felbukkanó statisztikai kérdőívek, körkérdések, véleménykérések sok munkával összeállított, kötetnyi adathalmazra is gyakran felhasználatlanul süllyed az egyéb jelentések elolvasatlan lapjai közé, hanem azért is, mert - jóllehet NÉMETH Zsófia egy egyetemi könyvtár természettudományos szakos hallgatóinak olvasási szokásait tárta fel - eredményeit más könyvtárak is hasznosíthatják. Miért?

Köztudott tény /s az csupán egyéni indulat kérdése, hogy e tényről rosszul vagy megértően vesszük tudomásul/, hogy tanárképző főiskoláink és egyetemeink végzős hallgatóinak csak egy része helyezkedik el diplomája kézhezvétele után a választott tanári pályán: igen jelentős azoknak a végzett tanároknak száma, akik szakképesítésük bir-